

ΟΙ ΓΑΛΛΙΚΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗ ΒΗΡΥΤΟ

Catherine Aubert

Διευθύντρια ανασκαφών του IFAPQ στη Βηρυτό

Έως τις πρόσφατες ανασκαφές στη Βηρυτό, η πόλη αυτή ήταν γνωστή μόνο από τα τυχαία ευρήματα και τις σπάνιες επιπτώσεις έρευνες που είχαν πραγματοποιηθεί το 1920, το 1940 και το 1970. Για καθετί άλλο, ήταν κανείς υποχρεωμένος να στραφεί στην αρχαία, ανατολική, βιβλική και κλασική λογοτεχνία, που αντιπροσώπευε μια άλλη πηγή γνώσεων, την οποία έπρεπε, επιπλέον, να επαληθεύσει η Αρχαιολογία.

Η Βηρυτός μπαίνει στην ιστορία τον 14ο αιώνα π.Χ., όπως το μαρτυρεί η αλληλογραφία μεταξύ του βασιλιά της Βηρυτού Αμμουνίρα και του Φαραώ Αμένωφι (Αμενχοτέπ) του Δ'. Τις ειρηνικές αυτές σχέσεις διαδέχεται περίοδος ταραχών, που φέρνουν αντιμέτωπη την Αίγυπτο, σύμμαχο της Βηρυτού, με το βασίλειο της Αμμούρου, που κατείχαν οι Χετταίοι. Όλα αυτά αναφέρονται στις Επιστολές της Ελ Αμάρνα, από τις οποίες πληροφορούμαστε επίσης ότι η πόλη ήταν οχυρωμένη¹.

Έναν αιώνα αργότερα, το όνομα της Βηρυτού εμφανίζεται στα βασιλικά αρχεία της Ουγκαρίτ, στο πλαίσιο εμπορικών συναλλαγών, καθώς και σε μια στήλη της Nar el Καλμπ, του αρχαίου ποταμού Λύκου, με την ευκαιρία της εισόδου του Ραμσή Β' στη χώρα.

Πρέπει να περιμένουμε έως τον 7ο αιώνα για να συναντήσουμε μια νέα αναφορά για την πόλη, η οποία περνάει τότε στην κυριαρχία των Ασσυρίων. Με αυτή την αφορμή, κατασκευάζεται μια νέα στήλη, στο Nar el Καλμπ, το 671, από τον Ασσύριο βασιλιά Εζραχαντόν (τον *Ασαρχαδών* της Βίβλου).

Στην αρχή του 6ου αιώνα, ο Ναβουχοδονόσορ Β' δίνει εντολή να χαραχθεί το όνομα της Βηρυτού σε στήλη αναμνηστική του περάσμάτος του.

Κατά την Ελληνιστική περίοδο, ο Ψευδο-Σκύλαξ, τον 4ο αιώνα, και αργότερα, τον 3ο αιώνα, ο Πολύβιος, αναφέρονται στην πόλη, ο πρώτος σε σχέση με το λιμάνι της και ο δεύτερος μνημονεύοντας τον 4ο Συριακό πόλεμο, κατά τον οποίο ο Αντίοχος ο Γ' (223-187) νίκησε τον Πτολεμαίο τον Ε' της Αιγύπτου (221-204), τερματίζοντας την κυριαρχία των Λαγιδών προς όφελος των Σελευκιδών. Άλλες πληροφορίες προέρχονται από τη Δήλο, όπου, σύμφωνα με επιγραφές, οι ιδιοκτήτες εμπορευμάτων στο τελωνείο και οι πλοιοκτήτες της Λαοδίκειας της Φοινίκης², δηλαδή της Βηρυτού, ήταν μέλη μιας οργανωμένης κοινότητας, η οποία, προ του 175³, είχε ανεγείρει αγάλμα προς τιμήν του Ηλιοδώρου, υπουργού του Σελεύκου του Δ' (187-175)⁴. Κατά τη διάρκεια του 2ου αιώνα, κάτοικοι της Βηρυτού ανεγείρουν τον οίκο των Ποσειδωνιαστών ανάμεσα στα άλλα ιερά της Δήλου. Ο Ποσειδών, προστάτης και επώνυμος των κατοίκων της Βηρυτού που αποτελούσαν το κοινό των Ποσειδωνιαστών, συνδεόταν συγχρόνως με την Αφροδίτη, την Ασάρτη και τον Εομόυν⁵.

Αν και δεν παρέχουν καμιά περιγραφή της πόλης, οι επιγραφές της Δήλου αποκαλύπτουν το ρόλο της Βηρυτού στη Μεσόγειο και αφήνουν να εννοηθεί η οπουδιαιότητα των ανταλλαγών με τον ελληνιστικό κόσμο, που επιβεβαιώθηκαν πρόσφατα από την Αρχαιολογία. Η απουσία κειμένων σχετικά με τα εμπορία [=τα εμπορεία] της Βηρυτού στη Δήλο μάς κάνει να υποθέσουμε ότι οι σχέσεις αυτές είχαν μάλλον προσωπικό παρά επίσημο χαρακτήρα,

γεγονός που θα διαλευκανθεί από τις ανασκαφές στο κέντρο της πόλης. Μόνο κάποιες όψιμες μαρτυρίες μάς πληροφορούν για την πόλη της 1ης χιλιετίας, χάρη στον Ευσέβιο της Καισαρείας, ο οποίος, τον 4ο αιώνα μ.Χ., επαναλαμβάνει παλιές μνείες δύο αιώνων, ιδιαίτερα την αναφορά του Φίλωνος, του γραμματικού από τη Βύβλο, αναφορά την οποία εκείνος είχε εμπνευστεί από κάποιο ιερέα του 11ου αι. π.Χ.

Με τη Ρωμαϊκή κατάκτηση του Πομπηίου,

1. Η Πλατεία των Μαρτύρων και ο τύμβος της Εποχής του Χαλκού.

το 64 π.Χ.⁶, αποκτούμε τις πρώτες άμεσες μαρτυρίες αναφορικά με την πόλη, χάρη στις παρατηρήσεις του Στράβωνα και του Πλίνιου του Αρχαίου κατά την Αυγουστιανή περίοδο, του Φλαβίου Ιωσήφου και πολλών άλλων συγγραφέων, ιστορικών, ποιητών, νομικών κ.ά. κατά τη Φλαβιανή περίοδο. Τα σχετικά με τη Βηρυτό κείμενα θ' αρχίσουν να πληθαίνουν μόνο από τον 3ο αιώνα μ.Χ., ίσως και από τον 2ο, χάρη στην ίδρυση της περιφώνιμης νομικής σχολής από την οποία θα προέλθει ο ιουστινιανέος κώδικας.

Η Βυζαντινή και η Ισλαμική περίοδος, η περίοδος των Σταυροφοριών, των Μαμελούκων και των Οθωμανών προσκομίζουν μέρος των λογοτεχνικών μαρτυριών τους και επιτρέπουν τη μερική ανασύσταση του αστικού τοπίου, που από τότε έχει χαθεί. Έτσι, πληροφορούμαστε ότι είχε κατασκευασθεί μια θριαμβική αψίδα κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, ότι η αραβική πόλη είχε περιβληθεί με τείχη, ότι οι σταυροφοροί είχαν οικοδομήσει ένα χερσαίο κι ένα θαλάσσιο κάστρο καθώς και εκκλησιαστικά κτήρια, ένα από τα οποία ήταν ο ναός του Αγίου Ιωάννη (που διατηρήθηκε, και σήμερα έχει μετατραπεί σε τζαμί), και, τέλος, ότι ο εμίρης Φαχρεντίν ο Β' είχε χτίσει ανάκτορο τον 17ο αιώνα. Όλα αυτά τα μνημεία χάθηκαν κατά τον 19ο αιώνα.

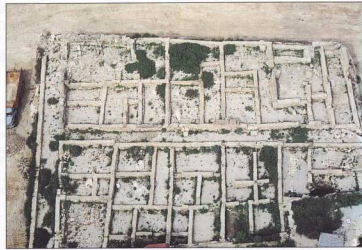
Στο πλαίσιο του σχεδίου ανοικοδόμησης του κέντρου της πόλης της Βηρυτού, κατεστραμμένου σε μεγάλο βαθμό από τον πόλεμο, οι Αρχαιολογικές Υπηρεσίες του Λιβάνου εφάρμοσαν ένα τεράστιο πρόγραμμα σωστικών ανασκαφών. Η επιχείρηση, που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1993 με τρεις δοκιμαστικές τομές, αριθμεί σήμερα 134 ανασκαφές, στις οποίες εργάζονται λιβανέζικες και ξένες ομάδες, σε συνολική επιφάνεια 160.000 τ.μ. Στο πλαίσιο αυτό, η αρχική δοκιμαστική τομή του Γαλλικού Ινστιτούτου Αρχαιολογίας της Εγγύς Ανατολής επεκτάθηκε σε δύο συνεχόμενους ανασκαφικούς χώρους που καλύπτουν έκταση 4000 τ.μ., στο βόρειο τμήμα της Πλατείας των Μαρτύρων. Οι αρχαιολογικές αυτές έρευνες, που διήρκεσαν 44 συναπτούς μήνες, έφεραν στο φως μέρος της πόλης, η κατοίκηση της οποίας, άγνωστη έως τότε, είχε αρχίσει από τον 6ο-5ο αιώνα π.Χ.

2. Τείχος και πυλίδα της Εποχής του Χαλκού (ανασκαφή του Μουσείου του Αμερικανικού Πανεπιστημίου).

3. Συνοικία κατοικιών φοινικό-περσικής περιόδου (ανασκαφή του Πανεπιστημίου του Λιβάνου).

Τα πρώτα ίχνη εποικισμού του βόρειου τμήματος της Πλατείας των Μαρτύρων ανάγονται στην Περσική περίοδο των Αχαιμενιδών, περί τον 6ο αιώνα π.Χ. Οικιστικά στοιχεία, που εμφανίζονται αποκλειστικά στο βόρειο και τον ανατολικό τομέα των ανασκαφών, ξεχωρίζουν εμφανώς από τα μεταγενέστερα κτήρια, λόγω των "αρχαϊκών" τους δομών, με τοίχους με διπλές προσόψεις, και προεξέχουσες πέτρες, με στύλους και με τοιχοδομία από θαλασσινό αμμόλιθο και όχι από ασβεστολιθική μάρμα, όπως θα επικρατήσει αργότερα. Καλά τεκμηριωμένα σε άλλα σημεία της πόλης, ιδιαίτερα στα Σουκ (τις σκεπαστές αγορές), είχαν περιγραφεί από τον Jean Lauffray στη δεκαετία του 1940, αλλά ερμηνεύθηκαν κάπως βιαστικά ως ελληνιστικά⁷. Αυτοί οι τύποι κατασκευών είναι χαρακτη-

ριστικοί των οικισμών της Εποχής του Σιδήρου Ι (1200-1000), και στις ανατολικές ακτές της Μεσογείου επιβιώνουν έως την Ελληνιστική εποχή. Ο χώρος του Εσμουίν, νότια της Σάινα, και πολλοί χώροι στην Παλαιστίνη, μαρτυρούν για τις ίδιες παραδόσεις. Τα κτήρια αυτά έχουν οικοδομηθεί σύμφωνα με ένα ορθογώνιο πολεοδομικό σχέδιο, που αποτελεί τη βάση της οργάνωσης του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του βυζαντινού χώρου, και του οποίου υιοθετήθηκε όψιμα από τη γαλλική διοίκηση. Πρόκειται για μια σημαντική συμβολή των ανασκαφών αυτών στις γνώσεις μας σχετικά με την αρχαία πολεοδομία.

Τα κινητά ευρήματα που προέρχονται από την ανασκαφή επιβεβαιώνουν τη χρονολόγηση της Εποχής του Σιδήρου ΙΙΙ, χάρη στην ομοιογένεια της κεραμικής. Συμπεριλαμβάνονται τοπικά κεραμικά οικιακής χρήσης, όσο και πολυτελή, εισαγμένα από την Αθήνα. Δραστήρια ναυτιλιακή εμπορική κίνηση μαρτυρούν οι αμφορείς, ιδιαίτερα με την Κύπρο. Τέλος, πολλά αγαλματίδια μαρτυρούν για τη λατρεία της Αστάρτης.

Σε αντίθεση με τις κατοικίες της Εποχής του Σιδήρου, που δεν είναι καλά διατηρημένες, αυτές της Ελληνιστικής περιόδου συχνά διατηρούνται ως το ύψος των τριών μέτρων. Την επομένη της κατάκτησης του Αλεξάνδρου οικοδομείται ένας νέος οικισμός, ο οποίος ακολουθεί το υπάρχον δίκτυο αλλά διαμορφώνει το χώρο κατά διαφορετικό τρόπο. Τα κτήρια, από μεγάλους ογκολίθους μάργας, είναι κτισμένα είτε σε άμεση επαφή με το βράχο, είτε πάνω σε στρώμα ασβεστολιθικής αργίλου, ή σε ένα ή περισσότερα στρώματα από θαλάσσιες κροκάλες. Η συνοικία απλώνεται, ως επί το πλείστον, προς νότον, πέρα από τα όρια της πόλης της Εποχής του Σιδήρου.

Χάρη στην καλή διατήρηση και στα διαδοχικά γεωλογικά δάπεδα που αποκάλυψε η στρωματογραφική έρευνα, παρατηρούνται διάφορα στρώματα εγκατάστασης, από τον 4ο έως τον 1ο αιώνα π.Χ. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου παρατηρούμε κάποιες μεταβολές στο εσωτερικό των οικιών. Η καλή διατήρηση του συνόλου μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε το σύστημα εσωτερικής και εξωτερικής κυκλοφορίας στις

κατοικίες: φαίνονται πάνω από 15 θύρες. Τα θύρωμα, που διατηρούνται σε ύψος τουλάχιστον ενός μέτρου, αποτελούνται άλλοτε από διάτονους (μπατικούς) λίθους, άλλοτε από δρομικούς. Τα σημεία που στηρίζονται τα θύρωμα είναι εμφανή σε μία τουλάχιστον περίπτωση. Κάποιες από αυτές τις θύρες υποδεικνύουν την ύπαρξη οδών, από τις οποίες δύο τουλάχιστον έχουν εκκαθαρισθεί.

Αν και οι εξαιρετικά γεροί τοίχοι των ελληνιστικών χρόνων είναι καλύτερα διατηρημένοι από εκείνους της συνοικίας της Εποχής του Σιδήρου, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι στηρίζαν έναν ή περισσότερους ορόφους. Η σκεπή των σπιτιών ήταν επικλινή, τουλάχιστον μερικώς, όπως μαρτυρούν τα κεραμίδια, όμως ο περιορισμένος αριθμός τους μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η τοπική παράδοση της επίπεδης στέγης διατηρούνταν ακόμη κατά την Ελληνιστική περίοδο.

Ορισμένες αίθουσες ήταν διακοσμημένες με εγχρωμο επίχρισμα, τα άφθνα υπολείμματα του οποίου, καμιά φορά επί τόπου, επιτρέπουν την αποκατάσταση του αρχιτεκτονικού διακόσμου, φυτικού και γεωμετρικού, άλλοτε λευκού και άλλοτε πολύχρωμου. Αυτός ο πλούσιος διακόσμος, που κυρίως μιμείται το δομικό υλικό, υποδεικνύει ότι βρισκόμαστε σε μια περιοχή πολυτελούς κατοίκησης. Η οικιακή χρήση ορισμένων χώρων υποδεικνύεται από τους πολλούς φούρους για το ψήσιμο των φαγητών.

Κανένα στοιχείο μνημειακής αρχιτεκτονικής δεν βρέθηκε στη διάρκεια των πρόσφατων ανασκαφών⁴ ο Lauffray, όμως, επισήμανε σπονδύλους κίωνων και κιονόκρανα, που έχουν χρησιμοποιηθεί σε ρωμαϊκά θεμέλια⁵, τα οποία πιθανώς ανήκαν σε προ-ρωμαϊκά μνημεία. Από την άλλη πλευρά, δύο ημικυκλικόι πύργοι, που αποτελούσαν τμήμα του αμυντικού συστήματος της πόλης, πιστοποιούν τα ανατολικά όρια της.

Ο πλούτος των κινητών ευρημάτων αυτού του κατοικημένου χώρου περιλαμβάνει εγχώρια είδη και υλικά εισαγμένα από την Ελλάδα, τη Μικρά Ασία και ιδιαίτερα την Κύπρο. Αποτελείται από κεραμικά οικιακής χρήσης, στα οποία περιλαμβάνονται είδη που αντιγράφουν την ελληνική οικιακή κεραμική (πινάκια, κύπελλα, κρατήρες, τηγανάκια...) και τα οποία φανε-

4. Ελληνιστικός πύργος και επικλινές επίπεδο της Εποχής του Χαλκού (ανασκαφή του Αμερικανικού Πανεπιστημίου).

5. Ελληνιστική κατοικία κτισμένη από τα άφθνα θεμέλια του μικρού αμυντικού οπαστικού (ανασκαφή του IFAPO).

ρώνουν την υιοθέτηση ελληνικών παραδόσεων επί πολλούς αιώνες. Περιλαμβάνονται επίσης πολυτελή κεραμικά αντικείμενα, ελληνικοί και τοπικοί αμφορείς για μεταφορές, ελληνικές λυχνίες κ.λπ.

Ανάμεσα στις βιοτεχνικές δραστηριότητες μπορούμε να αναφέρουμε την κοροπλαστική. Ένα εργαστήριο που κατασκεύαζε πινακίδες (άβακες) ανήκει στο στρώμα του 1ου π.Χ. αιώνα. Επίσης, η δραστηριότητα ενός υαλοουργού μαρτυρείται από την ύπαρξη μαυτεμένων ράβδων και μικροαντικειμένων.

Η χρονολόγηση των στρωμάτων αυτών επιβεβαιώνεται χάρη σε κάποια νομίσματα του Αλεξάνδρου και των Λαγιδίων βασιλέων (Πτολεμαίος Β' και Γ'), και ιδιαίτερα των Σελευκιδών (Αντίοχος Γ').

Φαίνεται ότι το ποσοστό του εισαγόμενου από το Αιγαίο υλικού αυξάνεται από το δεύτερο ήμισυ του 2ου αιώνα, γεγονός που αντιστοιχεί στην αναπτυξιακή φάση των σχέσεων μεταξύ Βηρυτού και Δήλου, όπου βρίσκεται το καθίδρυμα του κοινού των Ποσειδωνιαστών της Βηρυτού. Στα μέσα του ίδιου αιώνα, η Βηρυτός υφίσταται τις συνέπειες της αντιπαράθεσης ανάμεσα στον Σελευκίδα βασιλέα Αντίοχο Ζ' τον Σιδήτη (145-138) και τον σφετεριστή Τρύφωνα (Διόδοτο, το 144). Οι καταστροφές που οφείλονται σ' αυτή τη σύγκρουση δεν έχουν ως τώρα αναγνωριστεί καθαρά στις ανασκαφές, επειδή η επεξεργασία των στρωματογραφικών και αρχιτεκτονικών δεδομένων βρίσκεται μόλις στο αρχικό της στάδιο.

Η μετάβαση από την Ελληνιστική στη Ρωμαϊκή εποχή είναι ακόμη σχετικά άγνωστη. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, ο Τρύφων ισοπέδωσε την πόλη περί το 145-138, αλλά αυτή ανοικοδομήθηκε από τους Ρωμαίους⁹ όταν την κατέλαβαν στα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ. Αυτό σημαί-

νει ότι ο χώρος εγκατελείφθη για ενάμιση σχεδόν αιώνα, γεγονός που δεν συμφωνεί με τα αρχαιολογικά δεδομένα.

Μολοντί οι ανασκαφές δεν επέτρεψαν να αναγνωρισθούν με βεβαιότητα οι κατασκευές της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής περιόδου, ωστόσο παρείχαν πλούσια αρχαιολογικό υλικό –προερχόμενο, εν μέρει, από τη νότια πλευρά της Πλατείας των Μαρτύρων– που βρέθηκε μέσα σε προχωρήσεις οφειλόμενες στις σφοδρές βροχοπτώσεις οι οποίες έπλητταν από τότε την περιοχή. Δίνεται επομένως η εντύπωση ότι ο τομέας αυτός, κοντά στο ανατολικό φόρομο (αγορά), βρίσκεται εκτός ή τουλάχιστον στα όρια της ρωμαϊκής πόλης.

Η Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδος είναι εμφανέστερη επί του εδάφους, ιδιαίτερα χάρη στις μικρές βιοτεχνικές ή βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Εν τούτοις, η κακή κατάσταση διατήρησής τους, λόγω των βυζαντινών επεμβάσεων, δεν επιτρέπει την ακριβή τους αναγνώριση.

6. Αξόνια της ρωμαϊκής πόλης (ανασκαφή του Πανεπιστημίου του Λιβάνου).

γ

δ

ε

Μια συνοικία της Βυζαντινής εποχής, η οποία χρονολογείται ανάμεσα στον 4ο και τον 6ο αιώνα, απλώνεται επάνω σε μια συνοικία της Ελληνιστικής, χάρη στην ανύψωση των αρχαίων τειχών. Τα δάπεδα πολλών αιθουσών ήταν καλυμμένα με πολύχρωμα γεωμετρικά ψηφιδωτά. Στην ίδια εποχή ανήκει και ένα μαρμαροθέτημα από πολύχρωμα μάρμαρα. Το δάπεδο άλλων, πιο ταπεινών, σπιτιών ήταν από χρώμα. Η βοηθητική τους χρήση, σε σχέση με τα πρώτα, επιβεβαιώνεται από τη φύση του εξοπλισμού τους. Ενώ οι πολυτελείς χώροι στερούνται επιτόπιου εξοπλισμού, πιθανώς κάποιας αξίας, ο οποίος μεταφέρθηκε προτού εγκαταλειφθούν, στους άλλους χώρους υπήρχαν πολλά αποθηκευτικά δοχεία. Η κατοίκηση του χώρου αυτού, η οποία διήρκεσε από τον 4ο έως τον 6ο αιώνα μ.Χ., φαίνεται να είναι η τελευταία σ' αυτόν τον τομέα της πόλης τουλάχιστον έως τον 12ο αιώνα. Η εγκατάλειψη της βυζαντινής πόλης οφείλεται πιθανώς στο παλαιορικό κύμα του 551, το οποίο

αναφέρεται από τους χρονικογράφους.

Το κεραμικό υλικό είναι σημαντικότατο και περιλαμβάνει, όπως και στην περίπτωση των προηγούμενων εποχών, μεγάλη αφθονία κεραμικών μαγειρικών σκευών, κεραμικά πολυτελείας, ιδίως κυπριακά, αμφορείς για μεταφορές και αποθήκευση, και λυχνίες.

Υπάρχουν πολυάριθμα νομίσματα, συνήθως όμως είναι σε κακή κατάσταση.

Ένα χάλκινο οκτάγωνο πολυκάντλο, χρονολογούμενο από τον 5^ο αιώνα και προσομοιάζον στο δείγμα του Σαβέ Ζιόν, στη βόρεια Παλαιστίνη¹⁰, προέρχεται από έναν κατεστραμμένο τομέα.

Η απουσία ισλαμικών κατοικιών και η παρουσία ενός φούρνου κεραμικής του 13ου αιώνα, ο οποίος ανήκει σε σύνολο άλλων που βρέθηκαν νοτιότερα, μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι η μεσαιωνική πόλη ήταν πιο περιορισμένη προς ανατολώς από την αρχαία, και ότι βρισκόμαστε μπροστά σ' έναν περιφερειακό βιοτεχνικό τομέα.

8. Ευρήματα της Ελληνιστικής εποχής:
 α. Απομίμηση αλαβάστρινου δρόμου.
 β. Τμήμα χείλους κρατήρα τύπου west slope.
 γ. Γυναικείο σκέφαλο ειδώλιο.
 δ. Αγγείο με ανάγλυφο δίσκοσμο προερχόμενο από την Έφεσο.
 ε. Τμήμα πυροστιάς.

7. Γενική άποψη της ανασκαφής της Πλατείας των Μαρτύρων (ανασκαφή του IFAPQ).

Ένα σύνολο τεσσάρων φρεάτων, ένας παχύς σιμαγιάς τοίχος, μήκους πολλών δεκάδων μέτρων, και δύο τοίχοι με αιφίδες ανήκουν ίσως στην εποχή του εμίρη Φαخر αντ-Ντιν Β' [γνωστός και ως Φικαρντί], όπως το δείχνει ο εξωτερικός τοίχος του οθωμανικού Μικρού Σεραγιού που σπριζείται σε μια από αυτές τις επιφάνειες.

Το ανάκτορο και οι κήποι του εμίρη βρίσκονταν ανάμεσα στο σημερινό καθεδρικό ναό του Αγίου Γεωργίου των Μαρωνιτών και στην πλατεία των Μαρτύρων. Μπορούμε, εν είδει υποθέσεως, να αναγνωρίσουμε στον δεντρόκηπο τη θέση των περιφημων κήπων του εμίρη, όμως δεν βρέθηκε κανένα στοιχείο γύρω από τις ύστερες κατασκευές, που είδαμε προηγουμένως, το οποίο να μας επιτρέπει να τις χρονολογήσουμε. Τα θεμέλια του οθωμανικού Μικρού Σεραγιού, που οικοδομήθηκε το 1883-1884 και καταστράφηκε το 1945, αποτελούν το πιο πρόσφατο τεκμήριο αυτού του τομέα της πόλης, όπου αναπτύχθηκαν αργότερα τα οικοδομικά έργα της γαλλικής διοίκησης.

Ο τομέας της Πλατείας των Μαρτύρων είναι ο μόνος που φαίνεται να είχε κατοικήθει καθ' όλη τη διάρκεια της Ελληνιστικής περιόδου στο κέντρο της πόλης της Βηρυτού. Είναι επίσης ένας από τους σπάνιους χώρους εκείνης της εποχής που έχει διατηρηθεί στην ανατολική Μεσόγειο. Αποτελεί, τέλος, κύριο στοιχείο της ελληνιστικής ιστορίας, διότι επιβεβαιώνει την εγκατάσταση των Ποσειδωνιστών της Βηρυτού στη Δίλη.

Κατά συνέπεια, ένα επιτόπιο πρόγραμμα συντήρησης του ελληνιστικού χώρου προτάθηκε στη Γενική Διεύθυνση των Αρχαιοτήτων, λόγω της ιστορικής σημασίας αυτών των υπολειμμάτων, τόσο για τη Βηρυτό και το Λίβανο όσο και για τον ελληνιστικό πολιτισμό που άπτεται του κόσμου της Μεσογείου και τμήματος της Ασίας. Μια Διεθνής Επιστημονική Επιτροπή της UNESCO υποστήριξε το πρόγραμμα της επιτόπιας συντήρησης. Στο μεταξύ, αυτή η συνικία αναλάμβασε σε χώρο όπου ο κατασκευαστής προγραμματίζει την οικοδόμηση υπέργειου σταθμού αυτοκινητών χωρητικότητας 2.000 θέσεων, που η επιτόπια συντήρηση θα μείωνε κατά 100, το πολύ, θέσεις. Η κυβέρνηση επομένως επέλεξε να συντηρηθούν τα ευρήματα, αφού αποσυνομαρολογηθούν, και να ανασυντεθούν στο πλησιέστερο κατά το δυνατόν σημείο από την αρχική τους θέση, σύμφωνα με την υπουργική απόφαση. Η αποσυνομαρολόγηση πραγματοποιήθηκε από τον Ιούλιο έως το Σεπτέμβριο 1997. Το πρόσφατο ενδιαφέρον της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη διάσωση της κληρονομιάς των μεγάλων πόλεων του Λιβάνου γεννά την ελπίδα ότι τα ελληνιστικά λείψανα όχι μόνο θα διασωθούν, αλλά και θα αποκατασταθούν στον αρχικό τους χώρο.

Σημειώσεις

1. Laffray, J. *Beirut, archéologie et histoire*, 1977, σ. 14.
2. Roussel, P. «Laodicée de Phénicie», *BCH*, 35, 1911, σσ. 433-440.
3. Vial, C. «Délès indépendante», *BCH*, suppl. X, 1984, σ. 342.
4. Bruneau Ph. «Recherches sur les cultes de Délès», *BEFAR*, 217, 1970, σ. 626.

4. Durrbach, F. *Choix d'inscriptions de Délès*, Paris, 1921, σ. 96.
5. Bruneau Ph. «Recherches sur les cultes de Délès à l'époque hellénistique et à l'époque impériale», Paris, 1970, σ. 266.
6. Petit, P. *Histoire générale de l'Empire Romain*. «Le Haut Empire (27 av.-161 ap.)», Paris, 1974, σσ. 424-425. «Beirut devient colonie romaine en 10 ap. J.-C.», Davie, M., *Berytus*, XXXV, 1987, σ. 150.
7. Laffray, J. «Forums et monuments de Beryte», *BMB*, VII, 1944-1945, σσ. 69-71, εκ. 16.
8. Στο *Ido*, σ. 71, εκ. 12.
9. Στρόβαν, *Γεωγραφικά*, XVI, 2, 19.
10. *New encyclopedia of the Holy Land*, σ. 314.

The French Excavations in Beirut

Catherine Aubert

Until the recent excavations in Beirut, this city was now only from the random finds and the rare research projects carried on there.

The Archaeological Services of Lebanon, in the framework of the project for the reconstruction of the centre of Beirut, proceeded to the realization of a vast program of rescue excavations. The entire enterprise started in October 1994 and numbers so far 134 excavations, for which Lebanese and foreign teams are working on an area covering 160,000 square meters. In this framework, the initial trial trench of the French Archaeological Institute of Near East was extended over two adjacent excavational areas of 4000 square meters, in the north section of the Martyrs Square. This archaeological research, that lasted for forty-four months, brought to light a part of the ancient city, the inhabitation of which, unknown until then, had already started since the 6th to 5th century BC. The first settlement traits on the north sector of the Martyrs Square go back to the Persian period of the Achaemenids, that is around the 6th century BC.

The mobile finds from the excavations confirm a dating to the Iron Age III, due to the homogeneity of pottery, which includes not only household articles produced in local workshops, but also luxurious others imported from Athens. The amphorae witness the flourishing shipping and trading business, especially with Cyprus, while the numerous statuettes speak for the worship of the goddess Astarte.

The houses of the Hellenistic period, often three meters high, have been very well preserved, as opposed to these of the Iron Age.

The transition from the Hellenistic to the Roman period remains relevantly unknown. The late Roman period is better documented on the ground, thanks to the remnants of various installations, although the Byzantine interventions have altered their physiognomy.

A district of the Byzantine era, dating between the 4th and 6th century, has succeeded a corresponding Hellenistic area, due to the raising of the ancient walls. The abandonment of the Byzantine town is probably due to the tidal wave of 551 BC, which is mentioned by the chroniclers.

The foundations of the Ottoman Little Seraglio, built in 1883-1884 and destroyed in 1945, are the more recent remnants of this sector of the city, where the construction works of the French administration were developed later on.

The sector of the Martyrs Square, in the centre of the city of Beirut, is a major and significant element of Hellenistic history, because it confirms the settlement of the Poseidonists of Beirut on Delos.

Therefore, an *in situ* program for the restoration of the Hellenistic area was proposed to the General Directorate of Antiquities, on the grounds of the historical importance of these remnants for Beirut and Lebanon on the one hand, and the Hellenistic civilization on the other, that connects the Mediterranean with Asia. The government decided the detachment of all remnants from their original location and their transfer and reconstruction in the nearest possible site. The detachment lasted from July to September 1997. The recent interest of the World Bank in the preservation of the heritage of the large Lebanese towns creates the expectation that the Hellenistic remnants not only will be rescued, but they will be reconstructed in their original location as well.